

1958

İKRAMİYE
PLANI

15
MİLYON

BAHÇELİ EV
VE
ZENGİN PARA
İKRAMİYELERİ

AKBANK

SÖY VEREN ANNELER.
BANSİZLİK. ZAFİYET.
KLOROZ. İŞTANŞİZLİK
SIRACA VE NEKAHAT
İÇİN

MALT
Tulâsan

1958 de

EV - PARA

En Az Yarım

Milyon Lira

DOĞUBANK

T. C.

Ziraat

Bankası

TASARRUF HESAPLARI 1958 YILI
İKRAMİYE PLANINDA

3.000.000 Lira

PARA,

3.000.000 Lira

UZUN VADELİ KREDİ VARDIR.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Temmuz 1958

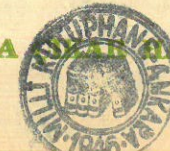
İÇİNDEKİLER:

ÇOCUK OYUNLARINDA EBE ÇIKARTMA TEKERLEMELERİ - - C. ÖZTELLİ
OYUN - RAKIS HAKKINDA MÜHİM BİR ESER (III) - - - A. KUTELİ TEKER
KİTAPLAR: «GÖNLÜ YÜCE TÜRK» - «ETNOMUSİKOLOJİ» M. R. GAZİMİHAL
OĞUZLAMA VE BASRI GOCUL - - - - - Ali Rıza ÖNDER
CİNGÜZOĞLU SEYİT OSMAN'IN BİR ŞİİRİ - - - - - Nebi DADALOĞLU
FOLKLORUN KAYNAĞI KÖYLERDEDİR: KULA KADİR - - Sadi Y. ATAMAN
GENÇ OSMAN VE ŞEYH HAMZA EFSANELERİ - - - - - Osman SAYGI
HALK EDEBİYATINDA AKŞAM GARIPLIĞI TEMİ ÖRNEKLERİ - - AH TUNC
KONYA KADINLIĞI VE KONYA EVLERİ (III) - - - - - İffet BABAGİL
GÖLPAZARI'NDAN DERLENEN BİLMECELER - - - - - Muzaffer BATUR
DERGİMİZ ONUNCU YILINA GİRERKEN - - - - - T. F. A.
BİZE GELEN KİTAPLAR

Sayı: 108

Kuruş: 25

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA TÜRK FOLKLOR KÜLTÜRÜ DERGİSİ

1958

İKRAMIYE
PLANI15
MİLYONBAHÇELİ EV
VE
ZENGİN PARA
İKRAMİYELERİ

AKBANK

SÜT VEREN ANNELER,
KANSİZLİK, ZAPİYET
KLOBUZ, İSTANŞIZLIK
SIRACA VE NEKAHAT
İÇİNMALT
Aulacarı

1958 de

EV - PARA

En Az Yarım

Milyon Lira

DOĞUBANK

T.C.
Ziraat
BankasıTASARRUF HESAPLARI 1958 YILI
İKRAMIYE PLANINDA

3.000.000 Lira

P A R A.

3.000.000 Lira

UZUN VADELİ KREDİ VARDIR.

23 Eylül 1958

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Çıkarılması İçin

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ: İHSAN HİNÇER

No. 108

TEMMUZ 1958

YIL: 9 — CİLT: 5

Çocuk Oyunlarında Ebe Çıkarma Tekerlemeleri

Yazan: Cahit ÖZTELLİ

Anonim halk edebiyatının bir kolu olan «oyunda ebe çıkarma tekerlemeleri» üzerinde hemen hiç çalışılmamıştır. Hal buki bu tekerlemeler, değişik yönlerden önem taşırlar. Bu bakımdan bizim bu yazımız, bir denemeden öteye geçmeyecektir. Ancak folklorcu arkadaşların toplayacakları malzeme, ilerisi için daha geniş çalışmalara yol açacaktır.

Biz burada, Mersin şehri içinden topladığımız malzemeden yirmibir örnek vereceğiz. Şu bir avuç malzemenin incelenmesi bile epeyi düşündürücü sonuçlar vermektedir.

Bu tekerlemeler şekil bakımından, tam anlamıyla bugünkü serbest nazım karakterindedir. Kılâsik nazımın hiçbir kuralı ile bağlı görünmemektedir. Vezin serbes, mısra kümelenişi, kafiye de aynı başboşluktadır. Dünya şiir sanatının birçok denemeler, sanat akımları geçirdikten sonra eriştiği sürrealizmin son sınırlarına dayandığı çağımızda, çocukların yarattıkları bu edebi mahsuller, üzerinde durulmaya değer bir konudur. Dış âlem varlığının düşünceden ayrı, suuraltı bir varlığı yaşamaktadır. İşte çocukta görülen bu suuraltı âlemdir. Bugünün sanatçılarından bir kısmı bu görüşü, kendi şiir anlayışları için ileri sürmektedirler. Bu şiir anlayışıyla

şıyla çocuk tekerlemelerini karşılaştırmak mümkündür.

Daha çok sanat eleştirmecilerinin işi olan bu konu üzerinde fazla durmak istemiyoruz.

Çocukların oyuna başlamadan «ebe çıkarma» için söyledikleri tekerlemelerinde şu özellikleri görmekteyiz:

1. Hayattan izler taşınması, 2. Bazan konuşmalar bulunması, 3. Mizahın ağır basması; esasen çocuktan daha ciddi şeyler beklenemez. Bu mizah ve şaşırtıcı olma yönü, aşağı yukarı yeni şiirin de bir özelliğidir. 4. daha çok, başlangıçta, bazan da tam metin olarak anlamsız sözlere raslanmaktadır. Bunlardan baştakiler kafiye bulmak için uydurulmuş olabilir. Bu özellik, ekseriya son dörtlükte olmak üzere, Karacaoğlan'da da görülür. Ayrıca saz şairlerinin, daha çok anonim halk edebiyatının bir verimi olan mânilerde, ilk iki mısramın konu ile ilgisiz oluşu da tekerlemelerdeki anlamsız sözleri bir bakıma andırıyor. (bakınız: no: 3, 4, 6, 17).

5. Siyasî olaylar ve bu olaylardan milletlerin karakterlerini vermek. Bunların bir kısmı ikinci Dünya Savaşından sonra söylenmiş. (bakınız: no. 3, 10).

6. Yaşanılan hayatın hiçbir yönünden uzak kalınmadığını gösteren izler

bulunur ki burada yeni Türkçe sözler var (no. 13).

7. Çocuğun şiddetle arzuladığı şeylerin bulunması (no. 14).

8. Çocuğun kendi hayatından yankılar taşıması gibi özellikler. Kısaca sıraladığımız bu özellikler üzerinde daha derinliğine durulabileceği gibi, daha çok metne de ihtiyaç vardır.

Tekerlemeler, normal bir hızla söylenirse de sonlara doğru heceler ağırlaşır. Bu ağırlaşma, işin sona yaklaşması dolayısıyla heyecanı artırmak için olabilir.

Bir noktaya daha işaret edelim: Mersin'de sekiz on yıl önce topladığım ve yirmi bir tanesini aşağıda verdiğim tekerlemeleri, Konya çocuklarına sordum. Bunlardan tam onüç tanesini, bazı ufak tefek kelime değişmesiyle, bildiklerini söylediler. Bildikleri şunlardı (no: 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 20). Demek oluyor ki çocuk oyun ve tekerlemeleri şaşırtıcı bir yaygınlık göstermektedir. Bu, ayrıca üzerinde durulacak bir konudur. Ancak, yurdun, bilhassa birbirinden uzak bölgelerinden toplanacak malzemeden sonra bu konuda kesin sonuç varılabilir. Şimdilik bir örnek olmak üzere Konya'da söylenen bir tekerleme ile bazı oyunların, Muğla'nın Ula köyünde de söylenip oynandığını biliyoruz (bakınız: Yusuf Ziya Demirci-oğlu, *Anadoluda Eski Çocuk Oyunları*, 1934. Bu oyunlar Ula'dan toplanmış. Sf. 43'deki tekerleme.). Şurası bir gerçektir ki tekerlemeler önce bir çevrede çıkıp sonra bölgelere değişik sebeplerle yayılıyor. Fakat bunlardan bazıları uzun ömürlü oluyor, bazıları da günün olayları unutulduktan sonra bırakılıyor.

Folklorcu arkadaşlarımızın çocuk oyunlarını ve tekerlemelerini üzerinde durmalarını ve yayınlamalarını rica ederiz. Paris'te folklor çalışmaları arasında «Dünya ulusları çocuk tekerlemeleri» konusunda bir eser hazırlanmakta olduğunu biliyoruz. Bu çalışmalara yardım etmek, zengin Türk folklorunu ta-

nıtmak bakımından millî bir vazife sayılmalıdır.

SAKLAMBAÇ OYUNUNDA EBE ÇIKARMA TEKERLEMESİ

1

Çıktım erik dalına
Baktım deniz yoluna
Üç gemi geliyor
Biri A
Biri Be
Ortancası Kemal Paşa
Kemal Paşa'nın neyi var
Sırma saçlı kıızı var
Sırma saçlı ne yapmalı
Ali Beye vermeli
Ali Bey hasta
Çorbası tasta
Püskülü mavi
İnadı kavi

2

Tahta tahta ben var
Uzun uzun şam var
kak (kalk) öküze yem ver
Ben vermeyen sen ver
Abam abama küstü
Cam elini kesti
Amcam yoğurt getirdi
Kedi burnunu batırdı
Kedinin burnunu keddiler
Minareye asıldır
Minarenin kilidi
Akşam gelen kim idi
Amcamın oğlu Musacık
Eli kolu kısacık
Çekil burdan topacık

3

İni, mini, dosi
Dosi saklambosi
Saklambosi
Fırsız dos
İngiliz badem fos

4

ÇATAL MATAL OYUNU EBE ÇIKARMASI

Çam çat çarığı
Dalına vurdum direği
Huriye ablanın eriği
Çatal matal kaç çatal

(Devamı edecektir)

Oyun - Rakıs Hakkında Mühim Bir Eser

III

Yazan: Ahmet Kutsi TEÇER

Sema'ı teşkil eden dört oyunla (Çarh, Rakıs, Muallak, Pertav) bir yılın dört mevsimi arasında bir benzerlik olduğu gibi bu dört mevsimle insan ömrü arasında da bir benzerlik vardır. Dolayısıyla, metin bu dört oyunun hem dört mevsimle, hem insan ömrünü teşkil eden dört devre (Çocukluk, Gençlik, Olgunluk, İhtiyarlık) ile benzerliğini ayrı ayrı açıklamaktadır. Bunların tetkikine girmeden evvel Tabiatla İnsan arasında nasıl bir geçiş olduğunu, başka bir deyimle insanın kâinattaki yerini görelim:

a) Oyun da, musiki de insanda bir vecit hali yaratır. Bu vecit ruhanî bir kaynaktan doğar.

«Ol Padişah (Taarı) çün âlemi yaradı, kendü nurını âlem üzere bıraktı: Allahü nür-ü-semavîyi v'el arzı. Ol nur gözlerden ve yüzlerden göründü. Ol gören gözlere işaret geldi ve ol görünen yüzlere besaret oldı ve ol işaret, ol besaret zevkünden âlem beküllü cüsa geldi.»

Gören gözle bakan insan her şeyde Allah'ın varlığından bir işaret ve her görünen yüzde bir sevinç görür. İlahî vecdin kaynağı işte budur.

b) İlahî vecdin insandaki etkisi, coşkunluk halinde ruhanî bir zevktir. İnsanı harekete getiren de bu coşkunluktur. Hareket cisme, maddeye bağlı olduğu için ruhanî vecdin harekete getirdiği cismanî varlık ta insan vücududur. İnsan vücudu ise, bütün maddî varlıklar gibi, dört unsurdan mürekkeptir. Dolayısıyla ruhanî vecdin kâinattaki eseri olan dört oyun bu dört unsurla ilgilidir:

«Ol nağamat-ı ilâhî kuvvetinden ve ol iradet sâz u süzundan ve ol on iki perde eserinden ol dört oyun kim vücud dutmuşidi, bu dört kişiye mensub oldı kim anasır-ı âlemdir, bu anasır-ı erbaa (dört unsur) ol dört oyuna muvafık düdü.»

c) Dört unsur (Su, Ateş, Hava, Toprak) ile dört oyun ayrı ayrı iki plânda mevcuddurlar. Bunlar arasında ki paralel, bu iki plân arasındaki ben-

zeyiş neden ileri gelmiştir? Okuyalım:

«Çün ol halik-i biçün yaradı bu cümle âlemi, bizim vücudumuzda mevcud eyledi: (Kavilühu taâlâ) ve fil ardi avâtün lil mâkûnine ve fi enfüsüküm efela tûsırün, İmdi bu hikmetler ki âleme naks eyledi, ademiye bahşeyledi.»

Demek ki insan kendinde bütün âlemin haiz olduğu hassaları toplar. İnsan âlemin bir nüshası gibidir. O halde bu âlem için söylenen şeyler insanın kendi için de doğru olmak gerekir.

d) İnsanın haiz olduğu vasıflardan bir çoğu onun yaratılışındaki üstünlüğün bir neticesidir:

«(Allah) göz virdi bize, âni görmek için, Kulak virdi, işitmek için, Dil virdi, söylemek için, El virdi, tutma için, Can virdi, cümbüş için, Ten virdi, hizmet için, Ömür virdi, dirlik için.»

Bu vasıflar insanı diğer yaratıklardan ayırttıren vasıflardır.

Yukarıda kısaca zikredilen bütün fikirler Şark-İslâm düşüncesinin belli başlı tezlerinden ictibas edilmiştir. İnsanın kâinattaki yerini bu suretle aydınlatıktan sonra, metin, âlemin ve hareketin mebdai olan zaman fikrine dayanarak insanın haiz olduğu vasıfları da nihayet bir ömür çerçevesi içine yerleştirmektedir:

«Veliykia ol ömri bir yıl içinde kodı. Eğer kişünün yaşı bey'olsa yılı birdir. Kamusu ol bir yıl içinde geçer.»

Bu cümle açık değildir, anlaşılması güçtür. Fakat daha aşağıda yapılan açıklamalardan anlıyoruz ki burada kastedilen şey şudur: İnsan ömrü, yaş birimi olan bir yıl gibidir. Bir yıl (Oniki ay) in dört mevsimine ayrılması gibi insanın ömrü de dört çağa bölünür:

«Çün Padişah-ı âlem insanı cihana getürdi, insana ömür verdi Ömür içinde insana dirlik verdi. Dirlik içinde ol dört oyunu bile yoldaş eyledi: Ve ma al hayat al dünya, illâ la'bu' ve lehün.»

Demek ki insanın yer yüzündeki hayatı, kâinattaki hareketi temsil eden bir oyundan başka bir şey değildir (1).

«Ve illâ bu Kamer devrinde (Bir yıl)

İn aylara bölünmesinden kinayedir) ömrün revnaki, diriliğin zabtı (devamı) seksen yıldır. Seksen den geçse (assa) usulden (düzenlen) çıkar. Zirakim seksen yıl bir yıl endazesindedir (ölçüsündedir). Nitekim bir yıl dört fasıldır, üç ay yaz, üç ay yay, üç ay güz, üç ay kış, hem bu seksen yıl Çahi dört fasıldır, yirmi yıl üç ay kış gibidir, yirmi yıl üç ay yay gibidir, yirmi yıl üç ay yaz gibidir. İmdi görsene kim ol dört dürlü oyun bu seksen yıl içinde bile yoldaşdır.»

Görülüyor ki insan ömrü ile dört mevsim arasında bir paralel vardır. Burada da iki ayrı plân arasında analogik bir münasebet kurulmuştur. Fakat insan ömrü ile dört oyun (Çarh, Rakıs, Muallak, Pertav) arasındaki münasebeti tahliye girişmeden önce dört oyunla dört mevsim arasındaki münasebeti inceleyelim:

«Ol (Tanrı) bir yıla dört fasıl verdi: Üç ay yaz (İlkbahar), üç ay yay (Yaz), üç ay güz, üç ay kış Ol on iki ay kim on iki perdedir, bu dört fasla havale kıldı kim yaz ve yay ve güz ve kışdır. Bu dört faslı ol dört oyuna bıraktı kim Çarh ve Rakıs ve Muallak ve Pertavdır.»

Dört oyunla dört mevsim arasındaki bağıntı, her ikisinin aynı hareketi temsil etmeleri yüzündendir. Dolayısıyla dört oyunun bir yılın dört mevsimi ile ilgili bize oyun şekilleri ile ritimleri hakkında bir fikir verebilmektedir. Şimdi mevsimleri sırayla inceleyelim:

İLKBAHAR / ÇARH

«Görsene üç ay yaz (İlkbahar) gecer Çarh içinde. Nitekim eydür:

(Şiir)

Yaz oldu yine yir yüzi yaşıl dona geldi
Kış geçti güllük sağlığıle yıl döne geldi
Kış kahrı ile kalmışdı kamu halâyık
Üş halk üzere lûtü Çalab'un yine geldi

*

Ya'ni kim yıl çevrindi, hal döndü. Ölmiş yirler dirildi. Kurmuş ağaçlar yerdi. Aruk olmuş gökdelerde et bitti. Soğulmuş damarlara su döküldü Kış yazla döndü. Kahr lâtfa değşürildi, soğuk ıssıya... Bu yıl çevrindiği, hal döndüğü Çarh âlametidir. Pes üç ay yaz çarh içinde gecer.»

Demek ki Çarh, kışın bahara çev-

(1) Bu bir kâinat görüştür. Bu telâkki, Medrese zihniyetinin hâkim olduğu devirlerde bambas-ka şekilde tefsir edilmiş, taassup sahipleri tarafından dünyadaki hayatın değersizliğini, hiçliğini telkin etmek maksadıyla kullanılmıştır.

rilmesi, dönmesi gibidir. O halde oyunda bu figürün sembolik bir mânası vardır. Çarh dönüştür. Bugünkü mânasile rakıstaki dönüş figürleri kışın bahara dönmesi gibi bir mâna taşımaktadır.

YAZ / RAKIS

«Yaz geçti. Bu kez Yay geldi Yay gününde âlem halkı beküllü Raks içinde. Hareket eyler, raks urur. Nitekim eydür:

(Şiir)

Ol hava kim Yay gününde gayeti germi
dutar
Raksa getrür âlemi ol oynadur od der
düter
Görsene her bir nebatı dosta karşı raks
urur
Geh iner geh girü kalkar geh biter vü
geh viter

*

Ya'ni kim yapraklar oynar, çiçekler oynar, yerli yerinde hareket eyler. Pes bu hareket Raks âlametidir.»

Demek ki Raks, vücudun olduğu yerde türlü organlarının yaprak gibi, çiçek gibi hareket etmesidir. Bununla bütün organların ayrı ayrı dans halindeki figürleri ifade edilmiş oluyor. A-yak, diz, kol, baş, göğde hareketleri... Devam edelim.

GÜZ / MUALLAK

«Bu kez kim Yay geçti Güz geldi, üç ay güz Muallak oyunun oynar. Nitekim eydür:

(Şiir)

Ök pâyiz (Sonbahar) erdi beküllü Muallak
oldı nebat
Ne nakdi varsa temamet nazarda arz etdi
Bu cümle nakdi gerek kim girü ala ıssı
Anunçün oldu Muallak ki vör mî bize
sebat

*

Görsenekim budaklar eğildi, yemişler (eğildi). İmdi yapraklar sarakdı ya'ni Hazret'e (Allah'a) karşı munsif oldu, insafa dırdı, hâsılın arz eyler. Pes bu iş Muallak âlametidir.»

Demek Muallak, vücudun türlü şekillerde heykel gibi vaziyetler almasıdır. Tıpkı budağın, yemişin olgunluktan sarkması gibi. Nebatlar sanki (Allah'a şükür maksadile) bütün varını sunmak ister. Oyunda da Muallak, dönüşlerden,

Kitaplar Arasında :

«GÖNLÜ YÜCE TÜRK»

Bale Tazihî Hakkında Değerli Bir Kitap

Yazan: Mahmut R. GAZİMİHAL

Sayın Metin And arkadaşımızı «Gönlü Yüce Türk: Yüzyıllar boyunca bale eserlerinde türkler» başlıklı pek faydalı bir kitap çıkardı (Dost Yayınevi, P.K. 133 - Ankara). 95 sayfalık olan kitapta 11 resim ve 22 bahis vardır. Kitaba adını verdiren «Le Turc Généreux» balesi olmuş. Makale başlıklarını aynen alıyorum: Öndeyiş. — Niye Türkler? — Atlı baleler, zafer Alayları. Fransada, İtalyada, İngilterede. — Türk giyimleri, Türk özellikleri. — Türk Dansları. — Dünyanın dört bucağı. — Tanınmış Türkler. — Tarihi olaylar. — Gönlü Yüce Türk. — Artakalan; Bugün. — Bale librettolarından on örnek. — Bibliografya.

Rakıstan sonra vücudun temsil ettiği plâstik tavrıdır.

KIS / PERTAV

«Bu kez güz geçti, hasıllar ıssına değdi. Ann arduca kış geldi. Üç ay Pertav oynadur. Nitekim eydür:

(Şiir)

Kış geldi döküldü cümle yaprak
Dösendi ayakta oldu toprak
Odlar eğilin beli büküldü
Pertav oluban yire döküldü

*

Çiçekler döküldü, yemişler döküldü. Yas ağaçlar kara rengin dutdı. Âlemin revnaki gitti. Pes bu işler Pertav âlametidir.»

Artık bütün hareketler dökülme, savrulma, düşme gibi âhengi, ritmi değştiren, kırılan hareketlerdir.

Görülüyor ki metinde dört oyuna esas olan dört figürün hâkim olduğu bütün vücut şekilleri sembolik-mistik bir mâna ifade etmektedirler:

«Bu dürlü dürlü oyunlar, bu turfa turfa (insanı hayrete düşüren, çeşit çeşit) hareketler, kamusu ol «Kâf» ile «Nun» dendasinden kopan nağamat-ı ilâhî ündir ki: En yekülü lehu kün feyekün.» (buyurmuş Tanrı).

(Devam edecek)

Gerek önsözde yazarın şahsen kimlerden faydalandığına dair verdiği malûmat, gerekse son kaynaklar bölümünün zenginliği eserin zorlu bir tettebbü eseri olduğunu belirtmeye yetiyor. Bu çap araştırmalar Avrupa ve Amerika kitaplıklarında çalışmakla ancak başarılabılır. Hiç bir batı dilinde bu konuda böyle bir kitap çıkmadığı düşünülürse, yazarın araştırmalarda ne kadar yorulduğu ve gezdiği anlaşılır. Bir doktora tezinden daha şümulü bir eser... Bizde ilk türk bale heyetinin çıraklıktan henüz kalfahğa geçtiği bir sırada böyle bir kitabın araştırılarda ne kadar eline geçmesi her bakımdan düşündürücü olacaktır: bale sanatında gecikmekle âdetâ onun olgunlaşmasını beklemişiz! Fakat, Koca Türkün yüce sanı tanımadığımız eski balede yer almış da ondan da haberimiz olmamış. XVIII. yüzyıl başlarından olarak otuzuncu sayfada gördüğümüz resim tam bir halay sahnesidir; fakat komike kaçan bir hali var. Şimdiki halaycılarımızın giyimi mi değışmiş, yoksa o asır koreografinin fantezisi mi garabet yaratmış? — Biraz bu, biraz o...

Sayın dostumu bu konuda araştırmalara daldıran âmil galiba şu istifham olmuştur: **batı bale edebiyatındaki türk-kârî tertipler arasında acaba genç balemizce şimdi ele alınabilecek konular var mıdır?** «Eski opera» denilen çağ eserlerinin o repertuardan düşüşü gibi, eski bale librettolarının ele alınıp diriltmesi de hele bizim için galiba abes olacaktır. — Balenin ruhu muskidir. Her bale tertibinin özel bestesi bulunmadığı da meşhurdur. Konu uydurma, beste ekleme olunca, eski balenin bizde gün görmesi imkânsızdır.

Türkiye - Avrupa Musiki Münasebetleri başlıklı eski kitabında türklüğü konu edinmiş eski operaları merakla araştırarak ben de bir liste çıkarmıştım. Hiç birinin artık oynanmadığını anla-

ynca emeğim boşa gitmişti. Buna rağmen listeyi neşrettim; başkaları aynı merakın zahmetine katlanmasın, demiştim... Her modern sanat dalının başlangıçları bugün yalnız tarih kitabında okunmaya degecek kadar zayıf, daha doğrusu ancak o çağı tatmin edebilecek kadar yufka oldu.

Çok takdir ettiğim yazar arkadaşım sayın Metin And'ı kitabından dolayı tebrik ederim. Türk minyatürlerinde dans ve musiki konusuna dalarsa genç balemiz için ikinci bir kitap hazırlayabilir ve bu bir yaratma âmili olur.

★

Etnomusikoloji

Paris Üniversitesi Musikoloji Enstitüsü son haftalarda şu 435 sayfalık önemli kitabı çıkardı: Enstitünün müdürü M. J. Chailley idaresinde elbirlikli kaleme alınan «Précis de Musicologie» (Paris 1958). Bir nüshası adresime gönderilmek lütfunda bulunan eserde 25 bilgin imzasının belirli bir kadroya uygun yazıları yer almış bulunuyor. Musiki tarihinin ilk, orta ve sonraki çağlardan her merhalesinin incelenerek tebahhura varılabilmesi için bakılacak ana kaynaklar, yahut bundan böyle taranması gereken merciler her bahiste belirtiliyor, her safhanın tartışmalı kalmış konularına işaret ediliyor ve —her yazar başlı başına bir otorite olduğu için— şu veya bu maddede işaretlenen tereddütlü noktalar hangi meselelerin karanlıkça kaldığını belirtiyor. Bu halyle, eser olağanüstü bir kılavuz kitap; 30 yazıyı havidir.

Şark antikitesine klâsik antikiteden daha derin merhalesiyle ayrı bir bahis ayrıldığı, bizans musikisinin de kendi makalesi bulunduğu halde, Şark ve Asya ortazamanlar musikilerinin kaynaklarına dokunulmaması kitabın şimdilik noksan tarafıdır. İkinci bir yardımcı cildin daha çıkacağını bu gibi boşluklar düşündürüyor.

Kitabın «L'ethno - musicologie» makalesinin bu başlığı dergimizin çer-

çevesini ilgilendirmekle, hem de yeniliğiyle, yazımızın da serlevhası oldu: Yenice bilim toplantılarından birinde tekerrar ele alındığı Paris'ten kulağımıza gelmişti. «Ethnomusicology» başlığı Jaap Kunst'un tertibidir; fransızcada imlâsı değiştiği gibi, bizde de etnomusikoloji oluyor. (Ayrık yazılmamak için Musiki Etnolojisi denilmiyor). Tâbirin etnomusikolog gibi nispetlileri de varsa da, çok şümüllü konu mukayeselerinin yetkilisine verildiği için amatörlerle ilgisi olamaz. — Makalede bu bahsin çerçevesine devre ve memleketlere göre mukayeseli musikoloji, halk musıkisi, ikel musiki, etnomusikoloji, veya hatâ etnofoni, etnik musiki, exotik musiki, Avrupadışı musiki, musiki Coğrafyası adlarının zaman zaman verildiğine baştan işaret olunuyor. Bu tâbirlerin de geliş güzel kullanılmaması gerekir; bir bilim disiplini bahis mevzuudur. «Etnomusikoloji terimi pek yeni olarak musiki etnolojisi tâbirine bile tekaddüm etti. Birleşik Devletlerde ve Avrupada tahsis görüp bütün kavimlerin arkaiki tipten orijinal musiki kültürlerinin incelenmesini ifade eder.» deniliyor. Mukayeseli etnomusikoloji çalışmaları için bilginler şarktan hangi kolleksiyon ve ciltlere baş vuracaklardır? Bizler için problem budur. İkinci Dünya Harbine kadar Fransanın da konuda hayli geri kalmış olduğuna yazıda işaret olunuyor. Nice memleketler bu durumdadır. Makalenin ikinci kısmında bütün ülkelerin ilme olan verim durumuna bu alanda işaret edilirken Türkiye de anılıyor.

Kitabın «iptidaf organoloji» makalesi bizim bu sütunlarda çıkan bazı yazılarımızla tam bir görüş birliği halindedir: Çağların her çağda en fazla seyahat edip etkileşen metalardan olduğuna dikkati çeken satırlar o cümledendir.

Kısaca, musiki tarihinin her hangi bir dalında derinleşmek isteyen bilim gençliğinin metod kaynakları ve edinilmiş tecrübelerin verimi bakımlarından önce bu «Musikoloji icmalleri» kılavuzuna baş vurmaları doğru olacaktır. Konularda günün son yetkili sözleri ve dilekleri cildin içindedir.

Tanıtılmalar :

Oğuzlama ve Basri Gocul

Yazan: Ali Rıza ÖNDER

Türk soyunun tarihteki yerini, Türk ulusunun her çeşit varlığını inceleyenlerin adı, hiç unutulmuyacaktır. Türkbilim çalışmaları Türklük için büyük kazanç sayılmalıdır. Bu konular, bilim yönünden olduğu kadar sanat yönünden de işlenirse ulus sevgisi, büyük yığınlar için işler, gönüllerine siner.

Ulusunu seven, Türklüğünü duyan, soyunu bilmek isteyen Türk aydınları, bu yolun yolcuları arasında Basri Gocul'u da bulacaklardır.

Gocul'un yıllarca önce hazırladığı ve bir türlü bastıramadığı «Oğuzlama» adındaki Türk destanı, yetkili ellerin ilgisini beklemektedir.

Oğuzlama'dan yer yer seçilen örnekler, yazarı tarafından zaman zaman küçük formalar biçiminde basılmış ve yayılmıştır. Bunların yanında, Oğuzlamadan söz açan birçok eleştirmenlerin yazıları da yine küçük kitaplar içinde toplanarak bastırılmıştır. Bu kitapçıklardan ondokuz tanesi şimdi masamda duruyor.

Oğuzlama nedir? Oğuzlama, adı ve kişiliği efsanelere karışmış, sözleri ve öyküleri (hikâyeleri) en canlı tarih gerçekleri arasında yaşayan Dede Korkut'un anlattıklarını şiirleştirmiş değerli bir yapıttır.

Gocul'un Oğuzlamasından alınmış şu birkaç çizik (mısra), okurlarımıza küçük bir fikir verebilir:

Doludur, dop doludur
Yüreğimiz kin ile;
Sınırları geçelim
Yeni doğan gün ile;
Uyanalım yiğitler,
Uyanalım tan ile;

Savastepe İlköğretmen Okulunda yapılan kahramanlık gününde, Dede Korkut Oğuzeli için dua ederken.

Kükreyelim, coşalım
İlk verilen can ile;
Beclt biniş binelim
Biz Bayındır Han ile;
Kır atlar boyalansın
Dökülecek kan ile;
Yeşeller dizgin olsun,
Gök sarsılsın ün ile;
Terimizi silerken
Lime lime yen ile
Çan sesleri basılsın
Banlanacak ban ile

Türk güzelyazınımda şimdiden yer almış olan Basri Gocul'un yaşamını (hayatını) şöyle özetleyebilirim:

Gocul, 1910 da Çorlu'da doğmuştur. Babası, Uzun Arif diye anılan Arif Ağa, anası da Hamide Hanımdır. Gocul, ilköğrenimini Çorlu'da Şücaattin Erkek İlkokulunda, orta öğrenimini ise Edirne Ziraat Okulunda yapmıştır. Oniki yaşındanberi şiirle uğraşmaktadır. Öğretmenlik mesleğini seçen Gocul, Trakya köylerinde görevine başladı. Türk dili ve halkbilim üzerindeki çalış-

Saz Şairleri :

Cingözoğlu Seyit Osman'ın Bir Şiiri

Derliyen: Nebi DADALOĞLU

1885 senesinde Avşar Aşireti Bozok'a iskân edilir. İlkbahar aylarında turnaların katerlenmiş Çukurova istikametinden geldiğini gören şair, konup göçtüğü memleketini özler.

Turnaları Çukurova'dan kaldırır,

maları, Türk destanına karşı beslediği ilgi, o günlerde başlar. 1927 den 1957 ye kadar öğretmenlik yapmıştır. Ondan sonraki görevi çeşitli yönler göstermiş ve değişik şartlar içinde geçmiştir. Son yıllarda Bursa'da ve Niğde'de kültür çalışmalarına hız vermiştir. 1957 yılı içinde Eğitim Bakanlığı kendisini, kahramanlık günleri tertipçiliği ile görevlendirmiştir.

Gocul, Mevlâna'dan çeşitli çeviriler de yapmış ve yapmaktadır. Bunları, çeviri kokusu taşımayan başarılı örnekler olarak görüyoruz.

Gocul'un ozan olarak basınıla ilgisi 1936 da başlamıştır. «Apaçık» adlı broşürü o yıl yayımlanmıştır. 1937 denberi çeşitli gazete ve dergilerde yırları (şiiirleri) çıkmağa başlamıştır. Kendisi, Türkçenin doğu lehçelerinden başka Farsçayı da öğrenmiştir. «Bir Nâra», «Apaçık», «Aydın Yaylalarında» adını taşıyan şiir kitapları, ilk yayınlarını teşkil etmektedir.

Basri Gocul 1934 yılında evlenmiştir. Çocuklarından birisi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Türkbilim öğrenimi yapmıştır.

Bu yazımızla, Gocul'un Oğuzlaması üzerinde yeniden dikkati çekmek istedik. Ulusal değerlerin korunması, yaşayabilmesi, onları bilmekte ve sevmekte olur. Oğuzlamamızın tüm olarak basılması ve yayılması daha gecikecekse çok yazık olur. Bunu yapacak, kamunun eli, o da olmazsa özel kişilerin basım kurumları vardır. Türk gençliğinin eline Oğuzlamayı verenler, yazarı kadar saygıya ve sevgiye hak kazanacaklardır. O elleri simdiden sıkılmak isteriz.

gelip geçtiği yerleri koşmasında, belirterek Bozok'a kondurur.

Turnam kalkmış Anavarza Cölünden
Savrun'dan, Sunbas'tan, Bucak belinden
Tapan'dan, Kirksu'dan, Hacıyolu'ndan
Kirazın başına konun turnalar

Kirazın başından kalkın nazınan
Hacın Göküsu görünme mi güzünen
Kozanoğlu ava çıkmış bazınan
Kendinizi sarpa çekin turnalar

Obruk'dan, Çatak'dan yolun üzeri
Yaylalı'da gariplerin mezarı
Göktepeburnu'na kılın nazarı
Eğin boynunuzu bakın turnalar

Ali turnamı ordan erce yekinin
Karsavran'dan, Hökece'ye bakın
Tekesuyu kiplasın'dan sakın
Yüksek kalkın engin kalman turnalar

Dadalı Han'na konman savuşun
Çok olur âşığı abei kuşun
Sahanlar'da mor sümbüle karışın
Büzgâr değende de kokun turnalar

Turnamın gelişi Çukurova'dan
Katerini tutmuş yüksek havadan
Karaşlı elinden Kılıç Kayadan
Tafingözü oraya yakın turnalar

Çık Deveyokuşu da Mandal'ın düzü
Acep aktımola şo Tafingözü
Yoncalı dere de Sindel'in özü
Düş kocu ırmağa alın turnalar

Ordan çıkın Kötete'nin dağına
Döner kalavuzu yolun sağına
Elbaşoğlu sahan savar Çiğın'a
Rüstem Ağadan da sakın turnalar

Konak konak gelir turnamın huyu
Tuzasar üstünde Hazaser köyü
Geç Kızılurmağa Şehrinin suyu
Orda cıdalını sokun turnalar

Turnam geldi çıktı Bozok Eline
Ötüşürken hayran oldum diline
Akdağ Kazasının Konat Gölüne
Çevrini çevrini konun turnalar

Der Seyidim bahar geldi yazınan
Ötüşerek turnam geldi Kazınan
Şu bizim silayı gördü güzünen
Değiyor silneme okun turnalar

Folklorun Kaynağı Köylersedir :

Kula Kadir

Yazan: Sadi Yaver ATAMAN

Bu köyde de gece yarısı horoz sesleriyle uyandım. Mistik dayının köyünde yattığım odanın hemen altındaki sayat (avlu-hayat-sayvan-damlık) da gece yarısı ikide bir ötmeğe özenen pilic azmanı horozun bir eşi de bu köyde beni tatlı uykumdan etti.

O gün harman yerinde (düğen) e bindik, (dene) savurduk, tatlı hikâyeler, türküler dinledik. İribını (üsulünü - kolayını) bilemediğim için, burnunu toprağa kakarak kırdığım (Yaba-saman toplamağa mahsus ucu çatal değnek) ile, ensemden koynuma giren iri bir saman sapını ve mısır somağından yapılmış bir (kemane) yi hâtıra olarak yanıma aldım.

Köy okulunun genişçe meydanında (Çakanak-öküz turnağın uzak mesafeden taşla vurarak devirme oyunu) oynayan çocukların şen sesleri, beni oraya çekti. (Ağlağı-Çit ağaç dallarından örülmüş sınır) ya sırtını dayamış, dargın bakışlarla arkadaşlarının oyununu seyreden çocuğun yanına sokuldum. Krem renginde yer yer kırmızı saçlı, aynı renkte kirpiklerin çevirdiği oyuklarının içinde fırl fırl dönen gözleriyle 14-15 yaşlarındaki kıp kırmızı yüzü, çok sevimli bir köy çocuğu. Adı Kadir Can, ama köyde onu (Gula Kadir) diye çağırırlarmış. (Kula açık sarı bir renktir ve ekseriyetle bu renkte (at) lar için kullanılır)..

— Seni oyuna almadılar mı? diye sordum. Ağlağı'dan çektiği küçük bir dal parçasını dişleriyle koparıp yere üfledi. Gözlerini, oynayan arkadaşları üzerinde fırl fırl döndürdü:

— Benden yılarlar da ondan, dedi.

— Senden niçin yılıyorlar, dedim.

— Ben çakanacağı gözü yumuk oynarım, türkü çağırır gibi (su içer gibi karışığı), diye cevap verdi.

— Sen türkü çağırmasımı biliyor musun? diye sordum.

— Köy uşağı olu da türkü çağırma mı? Elbette bilirün.

— Haydi öyle ise, bize bir türküyü çağırırverde, dinleyelim, diye, takıldım. Kadir Can beni denemek istedi; beyaza yakın uzun kirpikli gözlerini yüzümden fırl fırl döndürerek:

— Sen hangi türkülerini seversin? diye sordu.

— Elbette köy türkülerini, dedim. Çakanak oynayan çocuklar oyunlarını bırakıp yanıma gelmişler, Kadirle konuşmamızı alâka ile dinliyorlardı. İçlerinden iri kıyım, Kadirin aksine siyah saçlı, esmer, yanık yüzü birisi, adu Şerafettin Anıl'mış.

— Öğretmenim, dedi, (köy çocukları köylerine gelen misafirlere hep böyle hitab ediyorlar) Gula saz da çalar, ağası askerlikde öğrenmiş, Gula da ondan gaptı, sazı!

Kadir, çocukların da ısrarı üzerine koşa koşa gidip, biraz sonra elinde yaz kabağında yapılmış bir bağlama ile geldi. Kurumlu kurumlu yere bağdaş kurdu. Sazı kucağına aldı, büyük bir ihtimam ve dikkatle sazına düzen veren çocuk, dikkati cekecek şekilde yasından ve başından umulmayan bir ustalıklıkla düzenini yoklayıp, tazeleyerek çalmağa bağladı.

Oooooo

Çıktım gale gapısından bedene
Bakında kelle goltuğunda gidene
Ervanlar içinde Osman bidene
Atladı hendeği gecti Gencosman

Gula Gadir, başını iki yana sallayıp kurumlanarak, arada bir parmaklarını sazın göğsünde tıklatarak çalıp söylediği türküyü bitirdiği zaman, Akverenli Şakir Dayı:

— Adamı üç şey efeleştürü bey, dedi. Biri saz, biri at, biri de (avrat) du. Sazı kucağına aldın mı, adamın başı dönene, boynu dikili, göğsü gubaru. Ordulara meydan okur insan! Ata bindin mi de övledü. Hele avrat yanında erkek dedüğün hepten efeleşü. Bak sana kısa bir hikâyeye satıveriyin de dinle. Vaktinde Hazreti Süleyman, karısına kış tüyün-

n döşek yaptırmak istemiş. Malûmya azret bütün gürda guşa hüküm yörün bir Sultan olduğu için, ne gadar iş varsa hepsi huzuruma gelsin, demiş. Ağda, bayırda, ormanda, tarlada, çölüne gadar guş varsa, gelmişler. Hazret Süleyman bakmış ki, cimsi derler çuk bir kuş vardır o gelmemiş. Haber ve Cimsi nerde, diye sormuş, Haber Cimsi guşu benim Süleymana verecek yüm müyüm yok, var git böyle söydiye haber gönderdi, gelmedi, deyün Hazreti Süleyman, Cimsi guşunun mında karısı var mıydı diye sormuş...

Gula Gadir sazının düzenini tazeleyen sordum:

— Sen bu Gencosman Türküsünü mden öğrendin, dedim.

— Ağamdan belledim, dedi.

Ağam deyverdi bana. Eskere göllü yazılmış, sende bıyık yok demişler, mamışlar eskere. Yalvarmış da öyle mişlar, emme esker ocagında onunla klenir, erkek dediğün şöyle (muga— Et çengeli) bıyıklı olur derlermiş. smancuk bundan çok kahırlanmış. ne bir gün eskerin biri cebinden bir rak çıkarmış, bu tarak kimin bıyığını durmazsa o bize garı gibi hizmet et, demiş. Sıra Gençosmana gelmiş, o da yüksüz dudağına saplayıvermiş darağı. ndan sonra Gencosman çok itibar görmiş, hangi muharebeye girmişse, hep rinci olmuş, emme sonunda şehit düşmüş.

Kadir Can yaşından ve başından nülmyan bir de hikmet savurdu:

— Kedide de var bıyık dedi, insan am olmalı, yürek taşımalı!

Kadir Can bize Gencosman ve Körölu oyunlarını da gösterdi. Yine eve ştu, Ağasının şalmış savatlı kamasıbeline sardığı şaj kuşağının arasına karak, başına bağladığı poşu ile soyun akıncı ruhunu canlandırdı. Bu minütür kahraman serhat kulunu zevkle, retle ve göğsümüz kabarak dinledik seyrettik.

Hay hay..

Ben bir Köreğlüyüm bildin mi beni

Gınalı geç ettim allı gelini

Estirdim grata Çamlıbel'ini

Bize gelen KITAPLAR

★ Mahmut Yurter: «Nasrettin Hoca». Hoca'dan seçme fıkralar. Posta Kutusu 449, İstanbul. 16 X 12 boyunda, fiatı 100 kuruş.

★ M. Sunullah Arısoy: «Karapürçek». Roman. Varlık Büyük Cep Kitapları: 73. 16 X 12 boyunda, 160 sayfa, 2 lira.

★ James Hilton - Yaşar Nabi: «Yalnız Değiliz». Roman. İkinci basılış. Varlık Büyük Cep Kitapları: 74. 16X12 boyunda, 144 sayfa, 2 lira.

★ İvan Turgenyev - Nihal Yalaza Taluy: «Bahar Seli». Roman. Varlık Büyük Cep Kitapları: 77. 16X12 boyunda, 152 sayfa, 2 lira.

★ Erskine Caldwell - Muzaffer Reşit: «Bir Garip Adam». Roman. İkinci basılış. Varlık Cep Kitapları: 34. 16X12 boyunda, 96 sayfa, 1 lira.

★ Abdullah Şkaliç: «TURKIZMI U Narodnom Govoru i Narodnoj Knjizevosti Bosna i Hercegovine - Sırça'da kullanılan Türkçe Kelimeler». Cilt: I. A - J harfine kadar. 470 sayfa. Cilt: 2. K - Z harfine kadar. 471 ci sayfadan 976. sayfayadek. Yayımlayan: İnstitutu Za Proučavanje Folkloru u Sarajevu, DOPUNSKA IZDANJA: 2. - Sarayova Folklor Enstitüsü, Yugoslavya. Her iki cilt de 29X20 boyunda.

★ Académie Serbe Des Sciences: «BULLETIN De L'Institut Ethnographique - T. IV - VI (1955 - 1957) - Belgrad Etnografya Enstitüsü Bülteni». 24,5X12 boyunda, 488 sayfa.

Ehdimanım vardır Bolu beyine..

Ben bir çok yerli musıkiciler gördüm. Bu halk sanatkarlarının öyle ustalarını dinledim ki, kendimden geçtiğim oldu. Bunların içinde, çocuk yaşta halk sanatkarı vasfına erişmiş, hafızasındaki kudreti, çalıp söylediğini duyan ve duyuran ender memleket çocuklarına da rastladım. İşte bunlardan biri de Gula Gadir'dir.

Türk Halk Edebiyatında :

Akşam Garipliği Temi Örnekleri

Yazan: Ali TUNÇ

Bir deyim olarak hepimiz akşam garipliğini çok kullanırız. Fakat bunu duymak öylesine kolay ve sık olan şeylerden değildir. Ama hayatında bazı günler bu garipliği duymamış, hele akşam garipliğiyle yaşamamış bir insan yoktur sanırım.

Güneş yavaş yavaş kaybolmuş başlarken etrafın aldığı alaca renklerle gariplik de yüreklere iner. Halk ruhu bu garipliği pek iyi duymuş ve anlamıştır da...

«Akşam oldu yine de bastı kareler»

diye başlayan bir ağıtın temi, Orta Anadolu'da bir karakış gününde ruhlara inen akşam garipliğidir. Orta Anadolu, bu kış boylarınca karlarla bembeyazdır. Yollar da karlarla kaplıdır.

«Gözlerim yaşa katlan,
İş düştü başa katlan,
Her demde bahar olmaz,
Biraz da kışa katlan.»

Terennümdeki tevekkül, işte bu uzun ve engin karın, karlı yolların neticesidir.

Dağlar bembeyaz, kalın takkaleriyle ışıyor. Bir iki saat mesafedeki —hattâ daha yakın yerlerde— köylerde sevgililer, tanıdıklar var. Tatlı bahar günlerinde pencereden pencereye konuşan şehirli insanlar gibi, işte bu sevgililer ve tanıdıklarla haberleşiverilirdi. Bir nefeste selâm uğurluverir, konuşulur, ve dönülürdü. Bu öyle alışılmış bir şeydir ki bir sabah sevgili ve sevgililerin yanına varılmıyacaksa hemen tarla yolunda ilerliyen bir köy delikanlısının şu türküsüyle haber salınır.

«Sen seher yelisin esersin yakın,
Yârimin zülfüne havarlı dokun
Eğer uykudaysa uyartma salon,
Sağına soluna es seher yeli,
Zülfünü yüzüne sür seher yeli.»

Sevgiliden uzak kalınan böyle bir günde, ancak onun yanına serin esen sabah rüzgârı uğrayabilir, sevgilinin yüzüne gene ancak onun kendi saçları

değebilir. Biraz daha geçince artık bu ayrılık bir siteme ve serzenişe dönüverir:

«Çıkar gökyüzünde pervaz idersin,
Mevlâyı seversen dur seher yeli,
Sol didem kan ile bir nâme yazdım,
Götür bu nâmeyi ver seher yeli.»

Ya kışın?... Şimdi bu kadar yakın yerlere gitmek ne mümkün? İşte bu karakış müddetince, kapanan yollara bakılmakta, kararın ve daima soğuk göz yaşlarının akıtın hava ile ruhlara biraz daha yalnızlıklarını duymaktadırlar. İşte terennümü, zira Türk halk ruhu şiirsiz, yaşayamaz, ya söyleyecek, ya dinleyecek:

«Kara ben,
Ben giyeyim kara ben,
Gömülmüşüm kara ben.»

Başka bir türkümüz de:

«Yollar kapandı kardan,
Haber gelmiyor yârdan,
Mansûr dârdan dönmedi,
Ben nice dönem yârdan.»

terennümünde yârdan haber gelmeyişinin yanında ondan daha kuvvetli olarak, yolların tehlikeli oluşu, karlı oluşu ve bu manzaranın ruhlarda yarattığı garipliğin çok ince çizgileri mühimdir.

İşte böyle bir anda karşı köylerde de güneşin, titrek ve silik ışıkları dağlar arasınca kayboluverir, başka bir ağızdan, akşam garipliğinin ruhunda yarattığı ezginliği:

«Sılaman toprağı mis gibi kokar,
Anamın ekmeği burnumda tüter,
Bir dilimcik olsa bir yıla yeter
Irak yakın deme gel anam bana.»

Sözleriyle bir köy gelini gurbet duygularını ifade ederken kimbilir kaç defa kendi hassas ruhunda akşam garipliğini hissetti. Hâtıralar hâtıraları takibederken, ana, baba, sevgili hasreti yerlerini akşam garipliğine bırakıverirler.

Türkülerimizde ve halk edebiyatımızın incileri diyebileceğimiz mânilerimizde bu akşam garipliği çok içli ve ince çizgiler halinde belirmiştir.

«Genç Osman» ve «Şeyh Murtaza» Efsanesi

Yazan: Osman SAYGI

Efsane; kanatlanmak, göğe yükselmek demektir. Hele, Türk efsaneleri, hayâl mahsulü, uydurulmuş şeyler değildir.

Olayların felsefeleşmesi, ruh haline gelmesidir. Türk efsaneleri Türkle hastır. Yapılmayacak işleri yapmaktır.

Dörtüol'un Kuzuculu denen bir köyü vardır. Dağ ile deniz arasında düz ovada yer almıştır. Gerisinde gâvur dağları denilen Amanoslar uzanır. Hakikatte Türk ve Türkmenlerin dağlarıdır.

Kuzuculu adı, bir aşiretin ismi imiş. Dördüncü Murad'ın Bağdat seferinde henüz o köy mevcut değilmiş. Yazın yaylak, kışın kışlakta çadırda otururlarmış. Reisleri «Şeyh Murtaza» isminde bir pîr imiş. Büyük ordumuz, meşhur Bağdat seferine giderken burada (Topçınar) denen yerde konaklamış. Aşiretin otlamakta olan sürülerinden tahminen yüz küsur koyun, askerler tarafından müstesaz alınıp kesilmiş. Bu olayı çobanlar seyha haber vermişler. Şeyh başkumandanına çıkmış ve gayet asabî bir tavırla:

— Sen memleket fethedemezsin. Çünkü âdil değilsin. Zorbasın, demiş.

Serdar da, Şeyhe kızıp azarlamak istemiş. Fakat pîr elindeki mübarek tesbihini kumandanın boğazına fırlatmış. Tesbih ejderha olup onu boğmağa başlamış. Serdar durumu sezmiş. Şeyhin ayaklarına kapanıp özür dilemiş:

— Siz Şeyh Murtaza mısınız, demiş.

Başkumandanın annesi de ermiş bir kadıymış. Sefere çıkarken oğluna tenbילהmiş:

— Zaferi elde etmek için mutiaka Kuzuculu'dan Şeyh Murtaza'yı, Payas'tan Genç Osman'ı almadan gitme. Yoksa Bağdadı alamazsın, demiş.

Bu olaydan sonra Şeyh ihtiyarlığını bahane ederek kendi yerine oğlunu sefere göndermiş. Gene rivayete göre, Genç Osman aslen Adana'nın Misis kasabasından imiş. Payas'tan Orduy-u

Hümayuna katılmış.

Genç Osman ve Şeyh Murtaza'nın oğlu Bağdat cenginde büyük yararlıklar göstermişler. Genç Osman kelle kol-tuğunda saldırılara iştirak etmiş. Bunu gören müdafiler:

— Bunların başı kesilmişleri savaş girerler, ya ötekiler?! demişler.

Şeyh Murtaza'nın oğluna da kavga-nın en kızgın ânında bir gülle isabet ediyormuş, fakat onu görünmez bir ayak önlemiş. Bacağının gitmesine mâni olmuş ve öyle kurtulmuş.

Şeyhin oğlu eve döndüğünde bütün bunları babasına anlatıyormuş. Görünmez bir ayağın nasıl kendini kurtardığını hikâyeye edince, Şeyh Murtaza dayanamamış, kopuk bacağını oğluna uzatmış.

Şeyh, savaşı cephe gerisinden idare etmiş ve bir ayağını fedâ ederek oğlunu kurtarmış. Bu suretle her ikisi de Baba - Oğul gazi olmuşlar.

Bu olaya; ruhla maddenin birleşmesi denmez de ne denir?

Mâdem ki radyo dalgaları, dünyanın bir tarafından öte tarafına aynı tesiri yapıyor. Savaş gerisindeki bir babanın ruhu cepheye çarpışan oğluna niçin aynı etkiyi yapmasın?

★

Biz, aynı ilâhi duyguyu Tuna cenklerinde de görüyoruz.

İki ahretlik var. Yâni, can-can kardeşi, iki ebedî arkadaşı! Bir tanesi harman zamanı tınazının başında. Ötekisi Tuna yalılarında Moskofla savaşmada. Fakat önceden birbirlerine söz vermişler:

— Nerede olursak olalım birbirimize yardım edeceğiz.

Bu ebedî anddır, yemindir.

Tuna kenarındaki Moskof savaşında süngüsü kırılıyor. Gâvur, nerede ise onu öldürecek. O esnada köydeki ahretliğini hatırlıyor:

— Yetiş ya Mehmet diyor!..

Bu sesi köyünde harmanın başında işiten Mehmet, gâvura öyle bir yaba sallamış ki, Tuna kenarındaki Mos-

Konya Kadınlığı ve Konya Evleri

III

Yazan: İffet BABAGİL

Bu sefer ziyaret ettiğim keresteciler içinde çalışan bir yük arabacısının evi idi. Dinlenmeğe girdiğim bu evin içlikli, şalvarlı, başı hürriyet çenberli genç bir kadını vardı. Bir seleye doldurduğu kuyruklu dağın odununu sobasına acele yerleştirdikten sonra kocasının çocukları ile kırlardan tandıra, ocağa ve sobaya tuturuk olsun diye kazıp getirdiği kuru yavşanları sobanın ağızına koydu ve kibriti çaktı. On dakika sonra oda ısındı. Oturduğum sedire kadar, hararet, insanı bunaltıyacak kadardı.

kof tepelenmiş. Bu görünmez yabanın kanlı ağızını çantasına koymuş, savaş sonrası bu olayı köyünde hikâyeye ediyormuş. Harmandaki kırık sapla Tunadan gelen kanlı yaba ağızını karşılaştırmışlar, tamam gelmiş.

Zaten o esnada tınazı dolaşan Mehmete sormuşlar:

— Niçin kan, ter içinde kaldın. Yabanın ağzı hani? demişler.

Hiçbir cevap vermemiş. Fakat boğuştuğu halinden belli imiş. Ahretliği cepheden dönünce mesele aydınlanmış. Bu iki Mehmet de ermişlerdenmiş ve serhat illerinde öyle anılırlarmış.

Bu bir Türk savaş felsefesidir. Olaylar Tunada da, Bağdatta da aynı heyecanı taşır. Burada realizm kanatlanmıştır.

Bu bir nevi miraçtır. Türkün miracı, Türk'ün peygamberinden, Allah'ın dan aldığı kuvvetle göğe yükselmesi.

NOTLAR :

1 — Dörtüol'un Kuzuculu köyünde Şeyh Murtaza'ya ait olduğu söylenen bir türbe gösterilmektedir.

2 — Bu olayı ağabeyim Binbaş Hâlimi Saygı'dan dinledim. O da Kuzuculu Hasan Çelebi'den dinlemiş.

3 — «Tuna - Yaba» efsanesini rahmetli büyük amucam Ömer Ağa anlatırmış. Babam dinlermiş. Babam Bölükbaşıoğlu Halis Ağa'dır. Amucası Ömer Ağa sağ olsaydı şimdi yüz yaşını çoktan geçmiş olacaktı. Otuz yıl önce Ordu ilinde vefat etmiştir. Kendileri aslen serhatlilerdir.

Tahminime göre bu odanın hararet derecesi 20 vardı. Okuldan dönen çocuklar karlı havada üşümüşlerdi. Her geleni yerlerine oturtuyor, onları küçük palazlar (kalın örtü) ve tülülerle bürüyordu. Mevcut tek oda topraktı. Köşede gömme ocağın üstü temiz örtülerle bürünmüş bulunuyordu. Zira, türiüm türiüm kokan bir yemeğin kokusu küçük evi sarıyordu. Selâmdan ve hatır sormalarından sonra:

— Bu ev, sizin mi? dedim.

— Çok şükür bizim dedi. Kumköprüde bir de buna benzer bir üzümlük bağımız var. Kaynatamdan kaldı. Şu günde, ev alınacak gibi mi, koyup giden nur içinde yatsın dedi.

Çocuklar beni inceden inceye süzüyorlardı. Anneleri dertlerini sezmiş gibi dışarı gitti ve elinde küçük bir sini ile geri geldi. Demek çocuklar aç gelmişlerdi okuldan. Çocuklara küçük bakır sahanlarla pekmez, keş peyniri ve tandir ekmekleri getirdi. Temiz bir sofraya bezinin üzerine konulmuş dört ayaklı bir iskemlenin üstüne konan tepsinin etrafına dizlerinin üstüne gelerek oturan bu çocukların yemek yiyişi görülecek şeydi.

Yüksek sosyete vurgunları ile çocuklarını terbiye etsin diye evlerine aldıkları mürebbiyeler gelselerdi de bu çocukların nasıl bir intizam içinde kahvaltı ettiklerini görselerdi. Ne bir ses ve ne de aşırı bir hareketleri vardı. Annelerinin cihaz sandığından çıkma haneli yemek peşkirlerini dizlerine ne büyük bir itina içinde koydular. Bu, görülecek bir şeydi. Bana da:

— Hevenk üzümlerimiz iyidir. Bizim tahtabos iyi üzüm besler, diyerek önüme bir kalaylı sahanla Konyanın o canım üzümlerini koydu.

— Bu havada bunu nasıl muhafaza ettin, gelin, dedim

— Çürümeye yüz tutanları hemen yedik. Sağlamları hevenkte kaldı, dedi.

Elindeki ne olursa olsun ziyan et-

Bilmeceler

Derliyen: Muzaffer BATUR

- 1 — Allah yapar yapısını, kullar açar kapısını. **KARPUZ**
- 2 — Altı tahta üstü tahta içinde bir koca softa. **KAPLUMBAĞA**
- 3 — Anası oğlunun karnında yatar. **İPEKBÖCEĞİ**
- 4 — Alçacık boyu var. kadifeden donu var **PATLİCAN**
- 5 — Allah Allah alamet İçi kızıl kıyamet Beyaz kodum kırmızı çıktı Sallüâla Mahammed. **EKMEK**
- 6 — Bir kuşum var havaf Yüksek yapar yuvayı

- Değme kuşlar yapamaz Kuyumcular dökemez **ÖRÜMCEK**
- 7 — Bir yüzlü bin gözlü **KALBUR**
- 8 — Bir yorganım var her yeri örter, çayı örtmez **KAR**
- 9 — Bir dam tavuğum vardır kuyruğu dışarıda **KAŞIK**
- 10 — Bir tepede biri oturur iki yaya biri durur kalkar biri oturur **TERAZİ**
- 11 — Bizim evde deli var başında da güllü var **LÂMBA - KANDİL**

memeğe alıştırılmış Konya kadını vak-tini öldürmekten sakınan bir tiptir.

Ev işlerini o bitip tükenmiyen el işleri takip eder durur. Bu kıymetli ev kadınının da parmakları bir hayli marifetli idi. Çocuklarını ısıtsın diye yerli yünü, soğan kabuğunu karıştırarak ceviz tütiresine batırmış, çok güzel kazaklar örmüş... Sokaklara çıkıp ne boyacı dükkânına iltifat etmiş, ne de boyacı aramış. Zaten Konya kadının en başta gelen hasletlerinden biri kendi işini kendisinin yapmasıdır.

Bana öyle geliyor ki eğer böyle olmasa idi, bu gün karşımızda bu kadar kuvvetli irade ve işine sahip, kocasına bu kadar sadık bir Konya kadını görmeyecektik. Hayat şartlarına şu bir buçuk odada uymaya çalışan bu kadın bilmem hangi dairede akşama kadar enerjisini harcıyan bayandan daha mesut ve bahtiyardır. Ve zannedirim ki karı koca hayatının geçim yükünü paylaşan çiftlerden daha çok bu çiftler, hayatı esir etmesini daha iyi biliyorlar. Lüksü de, süsü de evlerinden kovan bu ana ile babanını çocukları meydanda idi. Şımarık olmamışlardı. Evin, muhitin bünyesi sağlam esaslara dayanıyordu. Onlar için çalışma, kazanma, kazanılanı boşa

vermeme prensibi vardı.

Kazançlarına göre harcamayı, evin erkeği sevk ve idare etmeği anasından-babasından edindiği alışkanlıkla öğrenmişti. Aksi halde bu mukaddes evin temellerine çoktan sular işler, sellerin önünde heba olurdu.

Yemeklerini yedikten sonra annelerine ziyet olmasın diye, dışarıya giderken küçük sınıyi, sofraya çitini ve iskemleyi alıp götürdüler.

Ben evden ayrılıncıya kadar kimi dokuz, kimi on yaşlarındaki çocukları bir daha içeride göremedim. Annelerine sordum:

— Ahıra gittiler, gübreyi bir kenara yığacaklar, babaları geldiğinde dışarıya kolayca atacak, dedi. Çıkmaya hazırlanıyordum ki gözlerim penceredeki saza ilişti. Demek evin çocuklarından sonraki neşe ve sesi buydu.

— Bu saza babanız mı çalıyor, dedim.

— Bizim radyomuz o, dedi.

Gülüştünden bana bakan kara gözlerinden bu sazin akşamları çok iş gördüğünü, aileyi eğlendirdiğini anladım.

Bu evin kapısını kaparken namazdan sonra evlerine gidenlerle karşılaşıyordum.

- 12 — Üç bilâderler biri havada gezer Biri suda yüzer, biri yere haki paye yüz sürer. **CEMRELER**
- 13 — Bir kuşum var kahve rengi kahvelerde çalar çengi dur kuşumun keyfi gelsin hanımlardan şeftali alsın **PIRE**
- 14 — Bir karıştır boyu deliğe girmektir huyu delikten çıkınca Ocağa koydurur suyu **KAŞIK**
- 15 — Bir tabağım var içine hep içine, hep içine **KULAK**
- 16 — Bir karışık boyu var. Hem inekten hem öküzden Hem balıktan suyu var. Kendi kendini yer bitirir Öyle pis bir huyu var. **MUM**
- 17 — Bir acaip nesne gürdüm yüz'dür Onun parmağı beş kafası var, dört canı. **CENAZE**
- 18 — Bir gümüştan kale gördüm hapsoluptur anda ap Vurdu zerrin topuzunu. Feteyledi afitap **BUZ VE GÜNEŞ**
- 19 — Ben giderim o kalır. **İZ**
- 20 — Bilmeceler bildirmece Dil üstünde kaydırmaca **DONDURMA**
- 21 — Bir kuyum var İki türlü huyu var **YUMURTA**
- 22 — Bir öküzüm var boynuzunu kırmadan damma (ahıra) girmez **ARMUT KURUSU**
- 23 — Avlaydan atladım, dibine yumurtladım **KABAK**
- 24 — Çın, çın, çukurda mısın. Ak pak yumurta mısın. Hanımlar seyre gitti. Sen daha burda mısın **KAR**
- 25 — Çam ağacını oyarlar. İçine tinton koyarlar, Ağlama tintonum ağlama. Şimdi kulağımı burarlar **SAZ**
- 26 — Deptim tekerlendi. Öptüm şekerlendi. Bal içi badem. Bir güzel adem **KARPUZ**
- 27 — Deniz kenarında bir kişi. Attı taşı vurdu kuşu. Ne attığı taşı. **SABUN**
- Ne vurduğu kuştu. **BALIK**
- 28 — Dünyaya geldi cansız. Öldü Ahirete gitti imansız (cennete gitti sualsiz) **MAKAS**
- 29 — Daracak damda at tepişir. **YAYIK**
- 30 — Dam üstünde kalaylı tas. **AY**
- 31 — Dışı deri içi darı. **İNCİR**
- 32 — Etsiz ayaksız kuyu kazar. **DAMLA**
- 33 — Evvel biz ne idik, ne idik Yeşil başlı bey idik. Felek bizi şesirdü. Öküç tersine düşürdü. **TAHTA KÜREK**
- 34 — Fim fini fincan, içi dolu mercan. **NAR.**
- 35 — Geriden baktım hiç yok. Yanına vardım pek çok **KARINCA**
- 36 — Gökte değil asılır. Yerde değil, basılır. **ÜZENĞİ**
- 37 — Hey beynamaz beynamaz Cahil olan anlamaz Et mescit su kible Anda kim kıldı namaz **YUNUS PEYGAMBER**
- 38 — Havada uçan kazlara yerdeki topal kaz bağırarak: — Ey yüz kazlar demiş cevap veren kazlardan biri — Biz yüz kaz değiliz (36) bizim kadar olsa (36), yarımız kadar olsa (18), birde çeyreğimiz

- olsa 9, bir de sen topal kazla
birlikte yüz olacağız. 100 KAZ
- 39 — İki kaya arasında
dana bağırır YEL
- 40 — İncedir uzundur yarıktır başı
Gelirken giderken akıtır yaşı.
YAZI KALEMİ
- 41 — İçi kırmızı dışı ak
Ortasına çivi tak
İnanamazsan kıllarına inci tak
ŞEFTALİ
- 42 — İçini kebab yaptım
Dışını çorap yaptım
Senede bir gün kestim
Büyük bir sevap yaptım
KOYUN KURBANI
- 43 — Killi ağzını açmış AYAK
- Çıplak içine kaçmış ÇORAP
- 44 — Kat kattır ama katmer değil
Yenir ama meyve değil
Kırmızı ama elma değil SOĞAN
- 45 — Küçücük mezar
Dünyayı gezer AYAKKABI
- 46 — Küp karınlı bit burunlu NOHUT
- 47 — Kat kat döşek
Bunu bilmeyen eşek LÂHANA
- 48 — Karadır ama karga değil
Uçar ama kuş değil
Burnu koku duyar
Çarşı köpeği hiç değil PİSLİK BÖCEĞİ
- 49 — Karası katran gibi
Sarısı safran gibi
Ümüğü düdüğü gibi
Biz onu yedik gibi CİĞER
- 50 — Kapı ardında saç kodum
Geleni gideni aç kodum
RAMAZAN - ORUÇ
- 51 — Kaftanı kara, gömleği sarı,
Anası var yüz yaşında, bir koca
karı KESTANE
- 52 — Kara tavuk karnı yarık KİLİT
- 53 — Mavi atlas iğne batmaz
Makas kesmez terzi biçmez
GÖK YÜZÜ
- 54 — Yeşil taht üzerinde bir peri
Al yakuttan lebleri
Yâr yâr ile ülfet eder iken
Yakup vurdu hançeri
DUDAK - GÜL
- 55 — Sıra sıra söğütler
Bir birini öğütler
Cansızdır kelâm söyler
Onu bilen arifler
TELGRAF DİREKLERİ
- 56 — Şu kadar sukka, bu kadar bukka
Men dakka dukka men dakka
dukka HAVAN - ELİ
- 57 — Sarıdır safran gibi
Okunur kur'an gibi ALTIN

ONUNCU YILA GİRERKEN

Dergimizin fiyatını bugüne kadar değiştirmedik. Bunu yaparken, hem dergimizi geniş şekilde yaymak, hem de genç nesli folklor kaynaklarımıza yönelmek amacını güttük.

Bu sayımızla 9 yılı geride bırakarak Türk Folklor Kitaplığına 4 cilt armağan etmiş bulunuyoruz. Beşinci cildimizin de 97-108 ci sayılarımızla yarısı tamamlanmıştır.

Son aylar içinde her türlü dergi baskı, malzeme ve kâğıt fiyatlarının yeniden yükselmesi karşısında tanesini 32 kuruşa mal ettiğimiz dergimizin satış bedelini 25 kuruştan 50 kuruşa çıkarmak zorunda kaldık. Fakat yıllık abone bedelini 5 lira olarak tesbit ettik.

Elimizde kalmamış olan ciltlerimizi tamamlamak için mevcudu kalmıyan 6 sayımızı yeniden hazırladık. Bu suretle kazandığımız 35 takım cildi yakında satışa arzedeceğiz. Baskı, cilt malzemesi giderleri yüzünden beher cilt 15, dört cilt takım halinde 60 liradan satılacaktır.

**daha
ucuzdur...**

...çünkü FAY miktar itibarıyla daha fazladır, kalite bakımından daha üstündür... dolayısıyla fiyat bakımından çok daha ucuza gelir. Harika temizleme tozu. FAY'ın, bıçak, çatal, kaşık, fayans, emaye ve madeni eşya ile bütümlü temizlik işlemlerine getirdiği kolaylık ve süratle siz de istifade ediniz... hemen bugün FAY ALINIZ.

Fay Temizleme Tozu, Puro Sabun Fabrikasının yeni tesislerinde, mükemmel hijyen şartları ile en uygun insanî formülde imal edilmiştir.

fay HERŞEYİ DAHA İYİ TEMİZLER

Etiketli, Fabrikalardan, Marketlerde, Hızlımalarda, Otellerde, Lokantalarda ve bütümlü temizlik işlemlerinde

Senelik aboneliği 300, altı aylık aboneliği 150 kuruştur, Yurtdışı senelik abone 2 dolardır.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Adres Değiştirmeler hiçbir şart ve ücretle tabii değildir. Basılmıyan yazılar talep vukuunda iade edilir.

Yazı İşleri Mes'ul Müdürü: İ. HİNÇER
Adres : Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak, No. 17, İstanbul